

УДК 81'25:355.343.18:316.77

І. О. Лисичкіна

О. О. Лисичкіна

Є. М. Проценко

СПЕЦІАЛЬНА ТЕРМІНОЛОГІЯ НАТО В КОНТЕКСТІ ВІЙСЬКОВО-ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ЛІНГВІСТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Викладено результати дослідження щодо встановлення особливостей англо-українського перекладу спеціальної термінології НАТО на позначення діяльності сектору безпеки і оборони на матеріалі англо-українського та україно-англійського глосарія «NATO Glossary of Defence and Security Policy Terms», розробленого під егідою DCAF (Женевського центру демократичного контролю над збройними силами) у 2017 р. Визначені типові частотні способи перекладу термінологічних одиниць, структурно-композиційні закономірності добору відповідників в українській мові, вживаність термінів аналізованого глосарія на позначення діяльності Національної гвардії України дають змогу зробити висновок про значущість військово-термінологічної діяльності у межах лінгвістичного забезпечення діяльності НГУ задля систематизації термінологічної системи НГУ, а також у широкому контексті – для кращого розуміння військової та правоохоронної діяльності аналогічних силових структур інших країн.

Ключові слова: глосарій, термінологічна одиниця, спосіб перекладу, структурно-композиційна будова, військово-термінологічна діяльність, лінгвістичне забезпечення, НАТО, Національна гвардія України.

Постановка проблеми. Інтенсифікація співробітництва Національної гвардії України (НГУ) з аналогічними складовими сектору безпеки і оборони інших країн, міжнародними організаціями та альянсами, як-то FIER (Міжнародної асоціації сил жандармерії та поліції в статусі військової установи) та НАТО, зумовлює активний розвиток усіх напрямів лінгвістичного забезпечення, до яких належать перекладацьке супроводження, воєно-країнознавча діяльність, військово-термінологічна діяльність, лінгвопедагогічна діяльність та лінгводослідницька діяльність [1].

Відповідно до військового стандарту 01.003.001-2018 (01). «Адміністративна діяльність. Лінгвістичне забезпечення військ (сил). Основні положення» [2] і з урахуванням ролі та взаємозалежності лінгвістичного забезпечення та стратегічних комунікацій НГУ метою лінгвістичного забезпечення військ та стратегічних комунікацій в НГУ визначено якісну реалізацію завдань замовника (НГУ) у галузі міжнародного військового співробітництва, стратегічних комунікацій НГУ

© О. І. Лисичкіна, О. О. Лисичкіна, Є. М. Проценко, 2022

та формування позитивного іміджу НГУ як в Україні, так і за кордоном [3].

Обмін досвідом, ефективна професійна комунікація не можливі без правильного використання спеціальної термінології сектору безпеки і оборони. Це зумовлює актуальність військово-термінологічної діяльності як важливого вектора лінгвістичного забезпечення. Флагман військово-термінологічної діяльності – Лінгвістичне науково-дослідне управління науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка (lndc.com.ua) – створив онлайн базу перекладів військових документів (mildic.com.ua). У Національній гвардії України наразі немає системної роботи щодо спеціальної термінології попри доцільність і необхідність укладання глосарія термінів на позначення діяльності цього військового формування з правоохоронними функціями для стандартизації перекладу. Проблемним питанням військового перекладу є постійний розвиток термінологічної системи, яка віддзеркалює розвиток сектору безпеки і

оборони, удосконалення та появу нового озброєння і спеціальної техніки, а також нових методів ведення бойових дій та організації відповідних силових структур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Лексична система військового дискурсу завжди привертала увагу фахівців з військового перекладу. Останнім часом військовий переклад постає у фокусі спеціальних досліджень в Україні, зокрема, у працях В. В. Балабіна [1, 4], М. Б. Білана [5], В. М. Лісовського [6] та інших науковців. Важливо, що провідний у цій галузі заклад вищої освіти України – Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка – здійснює як наукові філологічні розвідки з військового перекладу та термінології, підкріплені прикладними дослідженнями з лексикографії та практичним перекладом спеціальних військових документів, так і педагогічні дослідження щодо формування перекладацької компетентності військового перекладача (Л. В. Гребенюк [7]).

Мета статті – установити особливості англо-українського перекладу спеціальної термінології НАТО на позначення діяльності сектору безпеки і оборони. Матеріалом дослідження слугував англо-український та україно-англійський глосарій «NATO Glossary of Defence and Security Policy Terms», розроблений під егідою DCAF (Женевського центру демократичного контролю над збройними силами) у 2017 р. Актуальність дослідження зумовлена загальним спрямуванням лінгвістичного забезпечення і сучасного перекладознавства на встановлення особливостей перекладу професійних термінів, необхідністю вивчення спеціальної термінології в аспекті перекладу текстів сфери безпеки і оборони, оскільки терміносистема перебуває у стані постійного розвитку і змін, та значущістю досліджуваного питання для вирішення інших питань лінгвістичного забезпечення, зокрема таких, що пов'язані з міжкультурною професійною комунікацією.

Виклад основного матеріалу. Підбір відповідників спеціальним термінам на позначення діяльності силових структур, зокрема НГУ, має ґрунтуватися на принципах однозначності понять, точності формулювання, урахуванні походження терміна і порівняльного аналізу смислового наповнення термінологічних одиниць та їх аналогів в українській та англійській мовах.

Згідно з результатами нашого дослідження у «NATO Glossary of Defence and Security Policy Terms» (далі – Глосарій) міститься 1 087 термінів (слів і словосполучень), їхні відповідники мовою перекладу та їхні значення. Зауважимо, що наведення тлумачень термінів є доцільним з огляду на відсутність повної відповідності більшості цих термінів в англійській та українській мовах. Надане значення терміна допомагає встановити функціональну тотожність і підібрати відповідник з урахуванням контексту. Свідченням поширеності скорочень та аббревіатур в англійській мові військового спрямування є 19 % термінологічних одиниць, що мають офіційні скорочення.

У межах цього дослідження ми визначили способи англо-українського перекладу термінологічних одиниць Глосарія. Так, лексико-семантичні заміни (модуляція, генералізація та конкретизація) є характерними для 30 % термінологічних одиниць, наприклад: *pickup zone* – зона евакуації, *Nuclear, Biological, Chemical weapon* – зброя масового ураження, *calling the shot* – оцінка пострілу, *data book* – журнал спостережень. Наступним за поширеністю способом перекладу є калькування, притаманне 27 % випадків досліджуваного Глосарія (наприклад: *concrete-piercing* – бетонобійний, *countersniper operations* – контрснайперські операції, *infantry squad* – піхотне відділення). Експлікація використовується для перекладу 20 % термінологічних одиниць Глосарія, наприклад: *continuous wave* – телеграфний режим роботи, *holdoff* – винос точки прицілювання. Граматичні заміни трапляються у 15 % відповідників, наприклад: *landing zone* – зона висадки, *long-range fire* – вогонь на великих відстанях, *prone position* – положення лежачи. Менш поширеними є транслітерація і транскрипція (8 % термінологічних одиниць), використовувана часто на позначення посад та військових звань НАТО: *warrant officer* – уорент-офіцер, *master officer* – майстер-сержант.

Зауважимо, що у певних випадках автори Глосарія зробили помилки, зумовлені тяжінням до перекладу компонентів і правильного використання мови, а не знанням військової справи. Так, *H-hour* має відповідник *година* «Ч», хоча наразі використовується поняття *час* «Ч», зазначене у військових статутах Збройних Сил України, що вказує на калькований переклад компонента *hour* (*година*) зі

збереження компонента «Ч» як похідного від генералізованого час.

В українській мові година «Ч» має ширше значення. У Глосарії наводяться конкретизовані похідні з компонентом *hour*, які використовують у НАТО, однак не вживаються ані в НГУ, ані у Збройних Силах України, отже, калькування зроблено зі збереженням латинської літери, на яку починається відповідне слово:

G-hour – година «G». *The time at which an order is given, or is due to be given, to deploy a unit. Час, коли видається або повинен бути виданий наказ на розгортання підрозділу.*

T-hour – година «T». *The time at which transfer of authority takes place or is due to take place. Час, коли відбувається або повинна відбутись передача повноважень.*

Y-hour – година «Y». *In airmobile operations, the time at which the first helicopter in the first wave departs or is due to depart the pick-up point. Під час проведення аеромобільних операцій час, коли перший гелікоптер першого ешелону відправляється або повинен відправитися з пункту завантаження.*

Для виокремлення закономірностей щодо структурно-композиційної будови термінів і способів перекладу ми провели структурно-композиційний аналіз термінологічних одиниць Глосарія та їхніх українських відповідників. Було виділено дві основні моделі термінологічних словосполучень англійською мовою: N1 + N2 (іменник 1 + іменник 2) та Adj (Part) + N (прикметник (дієприкметник) + іменник). Словосполученням з моделлю N1 + N2 у Глосарії англійською мовою відповідає дев'ять моделей термінів українською мовою, наприклад: *area clearance* (N1 + N2) – *розмінування району* (N2 + N1), *operation order* (N1 + N2) – *бойовий наказ* (Adj + N), *target designation* (N1 + N2) – *цілевказівка* (N), *emission control* (EMCON) (N1 + N2) – *контроль електромагнітного випромінювання* (N2 + Adj + N1), *kill probability* (N1 + N2) – *вірогідність знищення цілі* (N2 + N1 + N3), *map reference* (N1 + N2) – *координати на карті* (N2 + Prep + N1), *track handover* (N1 + N2) – *передача контролю над курсом* (N2 + N3 + Prep + N1), *minefield lane* (N1 + N2) – *прохід у мінному полі* (N2 + Prep + Adj + N1), *contingency plan* (N1 + N2) – *план дій у позаштатних ситуаціях* (N2 + N3 + Prep + Adj + N1). Англійським термінам зі структурою Adj (Part) + N відповідає вісім моделей термінів українською мовою, серед яких

найпоширенішою (82 %) є Adj+N (*ballistic missile* (BM) (Adj + N) – *балістична ракета* (Adj + N)). Інші приклади: *mass casualties* (MASCAL) (Adj + N) – *масові людські втрати* (Adj1 + Adj2 + N), *safe area* (Adj + N) – *зона безпеки* (N1 + N2), *open route* (Adj + N) – *траса з нерегульованим рухом* (N1 + Prep + Adj + N2), *tactical range* (Adj + N) – *тактична дальність дій* (Adj + N1 + N2), *radio navigation* (Adj + N) – *радіонавігація* (N). Установлено, що структурно-композиційна будова відповідників в англійській та українській мовах зумовлена особливостями перекладу цих термінологічних одиниць, – так експлікація вимагає композиційного розширення термінологічної одиниці в перекладі.

На підставі проведеного функціонального аналізу термінологічних одиниць Глосарія було з'ясовано, що 64,5 % цих одиниць стосуються службово-бойової діяльності НГУ. До цієї групи належать загальновійськові терміни (наприклад: *active air defence* – *активна протиповітряна оборона*, *advanced guard* – *авангард*, *advance to contact* – *зближення з противником*).

Висновки

Таким чином, вибір способу перекладу для термінологічних одиниць залежить від композиційної будови самого терміна. У Глосарії «NATO Glossary of Defence and Security Policy Terms», який наразі переглядається розробниками з метою вдосконалення і виправлення неточностей та помилок, домінують лексико-семантичні заміни (30 %), як-то: модуляція, генералізація та конкретизація; калькування (27 %) та експлікація (20 %). Підбір відповідника в українській мові здійснюється на підставі визначення функціональної тотожності термінологічної одиниці в обох мовах, що дає змогу зберегти номінативність та системність терміна. Військово-термінологічна діяльність є важливою складовою лінгвістичного забезпечення діяльності НГУ, оскільки сприяє систематизації термінологічної системи на позначення діяльності НГУ, кращому розумінню військової та правоохоронної діяльності аналогічних силових структур інших країн.

Подальші наукові розвідки з проблематики військово-термінологічної діяльності є перспективними щодо звернення до термінологічних одиниць на позначення правоохоронної діяльності Національної гвардії України як члена Міжнародної асоціації сил жандармерії та поліції в статусі військової установи FIEP.

Перелік джерел посилання

1. Balabin V. The Concept of the Linguistic Support for Forces. *Paradigm of Knowledge*. #2 (28). 2018. DOI: 10.26886/2520-7474.2(28)2018.10.

2. Військовий стандарт 01.003.001 – 2018 (01) (Вид. 1). Адміністративна діяльність. Лінгвістичне забезпечення військ (сил). URL: http://lndc.com.ua/uploads/n_46_70224820.pdf (дата звернення: 06.12.2021).

3. Лисичкіна І. О., Лисичкіна О. О., Ткач П. Б. Обґрунтування впровадження лінгвістичного забезпечення в службово-бойову діяльність Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2019. № 3 (70). С. 71–75. DOI: 10.33405/2078-7480/2019/3/70/189918.

4. Балабін В. В. Теоретичні засади військового перекладу в Україні : монографія. Київ : Логос, 2018. 492 с.

5. Білан М. Б. Лексико-семантичні проблеми військового перекладу / редкол. : М. Б. Білан (гол. ред.). Київ : Логос, 2010. 244 с.

6. Лісовський В. М. Військово-спеціальний переклад (англ. мова) : підручник у 3 т. Київ : ВІКНУ, 2017.

7. Гребенюк Л. В. Стан сформованості іншомовної комунікативної компетентності у майбутніх офіцерів ЗСУ в процесі підготовки у вищому військовому закладі освіти. *Наукові записки [Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова]. Педагогічні науки*. 2019. Вип. 143. С. 72–80. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzped_2019_143_11. (дата звернення: 06.12.2021).

Стаття надійшла до редакції 25.06.2022 р.

UDC 81'25:355.343.18:316.77

I. Lysychkina, O. Lysychkina, Ye. Protsenko

NATO SPECIAL TERMINOLOGY IN THE CONTEXT OF MILITARY TERMINOLOGICAL ACTIVITIES WITHIN THE LINGUISTIC SUPPORT

This article highlights the research results concerning the English-Ukrainian translation peculiarities of the NATO special terminology to denote the security and defense sector activities. This terminology is of special significance for the military terminological activity within the linguistic support as a relatively new domain of the troops' (forces') support due to its special value for the National Guard of Ukraine in terms of establishing and maintaining its cross-cultural communication with the NATO allies and partners.

The research was based on the English-Ukrainian and Ukrainian-English glossary "NATO Glossary of Defense and Security Policy Terms", developed under the DCAF in 2017.

The choice of the equivalents for special terms to denote defence and security sector activities is grounded on the principles of concepts coherence, accuracy of wording, the term etymology, and the semantic content comparative analysis of the terminological units and their equivalents in Ukrainian and English. It has been defined that the terms functional identity in both languages allows preserving the nominative and systematic nature of the term. The typical translation methods for the analyzed terminological units have been identified (lexico-semantic shifts, loan translation, and explication), as well as the structural and compositional patterns of equivalents selection in the Ukrainian language. The majority (64,5 %) of the analyzed glossary terms are used to denote the activities of the National Guard of Ukraine.

The research results underline the importance of military terminological activity of the National Guard of Ukraine in order to systematize the terminological system of this agency and, in a broader context, to better understand military and law enforcement activities of similar law enforcement agencies of other countries.

Keywords: *glossary, terminological unit, translation method, structural and compositional pattern, military terminological activity, linguistic support, NATO, National Guard of Ukraine.*

Лисичкіна Ірина Олексіївна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри філології, перекладу та стратегічних комунікацій Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-2050-9379>

Лисичкіна Ольга Олексіївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Національної академії Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-9511-9615>

Проценко Євгеній Максимович – заступник начальника 11 навчального курсу по роботі з особовим складом 4 центру підготовки військовослужбовців Навчального центру імені Василя Вишиваного Національної гвардії України
<https://orcid.org/0000-0002-1488-6952>